

โคลนติดล้อเกษตรกรไทย

เกษตรกรรมถือเป็นภาคการผลิตที่มีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจไทยมาอย่างยาวนาน เนื่องจากเป็นภาคการผลิตที่เกี่ยวข้องกับแรงงานจำนวนมาก (ประมาณร้อยละ 35 ของประชากรทั่วประเทศ) ผลิตอาหารหล่อเลี้ยงคนทั้งในประเทศและโลก และเป็นรากฐานของกิจกรรมอื่นๆ ในห่วงโซ่การผลิตสินค้าและบริการที่เกี่ยวข้องอีกมากมาย อย่างไรก็ตาม ภาคเกษตรไทยกำลังเผชิญกับปัญหาสำคัญ ทั้งปัญหาที่เป็นเชิงโครงสร้างและปัญหาเฉพาะหน้า ซึ่งปัญหาต่างๆ เปรียบเสมือนโคลนติดล้อที่ชะลอการขับเคลื่อนในภาคเกษตรไทย การเข้าใจปัญหาและผลกระทบอย่างถูกต้องและรอบด้าน เป็นวิธีการที่สำคัญในการหาหนทาง การป้องกันและแก้ไขได้อย่างตรงประเด็น

ปัญหาภัยแล้ง : การขาดแคลนน้ำสำหรับการเกษตรถือเป็นปัญหาทั้งในเชิงโครงสร้างที่ขาดการเตรียมการและบริหารจัดการ และปัญหาเฉพาะหน้าที่เพิ่มความรุนแรงของสถานการณ์ โดยปัจจุบัน ปริมาณน้ำกักเก็บที่สามารถใช้ได้ในการเกษตรกรรมมีปริมาณน้อย และยังมีน้อยลงไปทุกวัน ประกอบกับปริมาณฝนที่ตกลงมาน้อยกว่าค่าเฉลี่ย ได้ส่งผลกระทบต่อภาคเกษตร โดยหลายพื้นที่จะต้องประสบปัญหาภัยแล้ง ในเดือน พฤษภาคม พ.ศ. 2558 ถึงเดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2559 พบความเสียหายภาคเกษตรครอบคลุมพื้นที่กว่า 2.86 ล้านไร่ เกษตรกรได้รับผลกระทบถึง 271,341 ราย โดยผลกระทบ ได้แก่ เกษตรกรไม่สามารถปลูกพืชและทำนาได้ตามฤดูกาล ซึ่งระยะยาวอาจทำให้ประสิทธิภาพการผลิตลดลง

อย่างไรก็ตาม คณะกรรมการทรัพยากรน้ำแห่งชาติ (กนช.) ได้หารือเพื่อจัดการปัญหาน้ำและภัยแล้ง เช่น การผันน้ำให้ตรงตามพื้นที่ การบริหารจัดการน้ำจากเขื่อนและแหล่งน้ำธรรมชาติให้มีใช้เพียงพอตลอดหน้าแล้ง และใช้น้ำอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น รวมไปถึงการรณรงค์ให้ความรู้ในการปลูกพืชหรือทำเกษตรกรรมที่ใช้ปริมาณน้ำน้อย ลดการปลูกข้าวซึ่งเป็นพืชที่จำเป็นต้องใช้ปริมาณน้ำจำนวนมาก เป็นต้น

ปัญหาการขาดแคลนเทคโนโลยี : ในปัจจุบัน เกษตรกรไทยยังขาดการนำเทคโนโลยีหรือเครื่องจักรมาประยุกต์ใช้เข้าช่วยในการทำการเกษตรอยู่มาก ซึ่งสาเหตุประการหนึ่งมาจากเกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรายย่อย มีพื้นที่ทำการเกษตรขนาดเล็ก ทำให้ไม่เกิดความคุ้มค่าในการนำเทคโนโลยีมาใช้ การใช้เทคโนโลยีสามารถช่วยแก้ไขปัญหามากมาย ด้าน เช่น ช่วยลดความเสี่ยงจากสภาพภูมิอากาศแปรปรวน ช่วยลดปริมาณการใช้ปัจจัยการผลิต เพื่อลดต้นทุนและขายได้กำไรมากขึ้น ช่วยให้เกษตรกรสามารถคำนวณและวางแผนการผลิตได้อย่างเป็นระบบมากขึ้น ดังนั้น เทคโนโลยีจึงช่วยเพิ่มผลผลิตและผลิตภาพให้กับเกษตรกรรวมทั้งช่วยสร้างความยั่งยืนได้อีกด้วย นอกจากนี้เรื่องของการผลิตแล้ว เทคโนโลยียังช่วยในเรื่องของการค้า เช่น การใช้ช่องทาง E-Commerce แทนพ่อค้าคนกลาง เพื่อลดปัญหาการโดนกดราคา หรือการใช้ Social Media ในการติดต่อสื่อสารอย่างเป็นเครือข่ายและประชาสัมพันธ์ หรือเพื่อขยายตลาดและฐานลูกค้า เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้มีการส่งเสริมระบบการเกษตรแปลงใหญ่ โดยให้เกษตรกรรายย่อยรวมกลุ่มและรวมพื้นที่การผลิตให้เป็นแปลงขนาดใหญ่ โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้การถ่ายทอดเทคโนโลยีจากภาครัฐและเอกชนทำได้มีประสิทธิภาพมากขึ้น ประหยัดงบประมาณการสนับสนุนเกษตรกรมีอำนาจต่อรอง และเกิดความสะดวกมากขึ้น ทั้งการจัดหาปัจจัยการผลิตและการจำหน่ายผลผลิต

ปัญหาสินค้าเกษตรส่งออกขาดความหลากหลาย : การส่งออกสินค้าเกษตรของประเทศไทยยังขาดความหลากหลาย มีการกระจุกตัวอยู่มากในสินค้าเพียงไม่กี่ชนิด โดยจากการวิเคราะห์ของสถาบันบัณฑิตบริหารธุรกิจศศินทร์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พบว่า สินค้าเกษตรส่งออกของไทย 7 อันดับแรก เช่น ข้าว ยางธรรมชาติ ปลา ผลิตภัณฑ์จากเนื้อไก่ มีมูลค่ารวมเกือบร้อยละ 50 ของมูลค่าส่งออกสินค้าเกษตรทั้งหมด

(230 รายการ) และสินค้าเกษตรเพียง 21 รายการแรก มีมูลค่าเกือบร้อยละ 80 ของมูลค่าส่งออกสินค้าเกษตรทั้งหมด นอกจากนี้ ตลาดส่งออกสินค้าเกษตรของไทยก็มีการกระจุกตัวอยู่เพียงไม่กี่ประเทศ โดยจากการวิเคราะห์พบว่า ตลาดส่งออกสินค้าเกษตรของไทย 6 อันดับแรก ได้แก่ จีน ญี่ปุ่น สหรัฐอเมริกา มาเลเซีย เวียดนาม อินโดนีเซีย มีมูลค่าคิดเป็นมากกว่าร้อยละ 50 ของมูลค่าส่งออกสินค้าเกษตรทั้งหมด ซึ่งการส่งออกที่ขาดความหลากหลายทั้งในแง่ชนิดสินค้าและตลาดนี้ ทำให้สินค้าเกษตรไทยมีลักษณะการพึ่งพาสูง และมีความเสี่ยงที่จะเผชิญกับความผันผวนที่เกิดขึ้นในตลาดและสินค้าเหล่านี้ได้

ปัญหาการสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้าเกษตร : ภาคเกษตรไทยยังขาดรูปแบบและวิธีการสร้างมูลค่าเพิ่มสินค้าเกษตรที่หลากหลายและเหมาะสม โดยเฉพาะการแปรรูปสินค้าเกษตรเพื่อเพิ่มมูลค่าให้เหมาะสม และการปรับรูปแบบและวิธีการผลิตสินค้าเกษตรให้ตรงกับแนวโน้มและความต้องการของโลก อาทิ การทำเกษตรแปรรูป เกษตรอินทรีย์ การสร้างแบรนด์สินค้าโดยใช้เอกลักษณ์ทางภูมิศาสตร์ (GI) และการพัฒนามาตรฐานสินค้าเกษตร ซึ่งเหล่านี้จะช่วยให้อุตสาหกรรมไทยมีโอกาสทางการตลาดและสร้างรายได้แก่เกษตรกรได้เพิ่มขึ้น

นอกจากปัญหาที่กล่าวมาแล้ว ภาคเกษตรไทยยังประสบปัญหาอื่นๆ เช่น ที่ดินตกอยู่ในมือของคนนอก ภาคเกษตรกรรมมากขึ้น พื้นที่เพาะปลูกไม่เหมาะสม ความยากจนและหนี้สินของเกษตรกร แรงงานสูงอายุ ผลิตภาพแรงงานต่ำ และการขาดการรวมกลุ่มที่เข้มแข็ง เป็นต้น โดยปัญหาที่กล่าวมาทั้งหมด เป็นปัญหาที่ส่งสมมานาน การแก้ปัญหาต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐบาล ซึ่งเป็นผู้กำหนดนโยบาย จะต้องมีการกำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์ที่ชัดเจนในการพัฒนาภาคการเกษตรของไทย ทั้งระยะสั้นและระยะยาว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ตามที่รัฐบาลจะมีการจัดทำยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี จะต้องมีความชัดเจนว่าในอนาคตอีก 20 ปีข้างหน้า ภาคการเกษตรของไทย จะมีบทบาทอย่างไรในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของไทย สำหรับเกษตรกรเอง จะต้องปรับเปลี่ยนพฤติกรรมบางอย่าง ทั้งในเรื่องการเพาะปลูก ที่ต้องเน้นปลูกพืชที่มีความหลากหลายมากขึ้น เพื่อลดความเสี่ยงเรื่องผลผลิตล้มตลัด ซึ่งนำมาสู่ปัญหาด้านราคา หรือบรรเทาผลกระทบจากภาวะภัยแล้ง โดยหันไปปลูกพืชที่ใช้น้ำน้อย รวมทั้งจะต้องมีการรวมกลุ่มกันให้เข้มแข็งมากขึ้น เพื่อเพิ่มอำนาจการต่อรองให้กับเกษตรกรไทย ตลอดจนภาคเอกชน ที่จะต้องร่วมลงทุนลงแรงคิดค้นหนทางใหม่ๆ เพื่อร่วมกันสร้างมูลค่าเพิ่มจากผลิตผลการเกษตรและพัฒนาให้ภาคเกษตรไทยมีความก้าวหน้ามากขึ้น ซึ่งจะเป็หนทางหนึ่งที่สามารถช่วยผลักดันให้ประเทศไทยสามารถหลุดกับดักประเทศรายได้ปานกลาง (Middle Income Trap) ได้ และก้าวไปสู่การเป็นประเทศพัฒนาแล้วในที่สุด

สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า เห็นความสำคัญและตระหนักถึงปัญหาดังกล่าว จึงได้ร่วมกับ สถาบันบัณฑิตบริหารธุรกิจศศินทร์ แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ดำเนินโครงการจัดทำยุทธศาสตร์การสร้างเสริมความเข้มแข็งทางการค้า แผนงานจัดทำยุทธศาสตร์การค้าสินค้าเกษตร อุตสาหกรรม และบริการ ซึ่งความคืบหน้าขณะนี้ นี้ได้มีการจัดประชุมระดมความคิดเห็นจากภาคส่วนต่างๆ ใน 5 จังหวัดทั่วประเทศก่อนการจัดทำร่างยุทธศาสตร์ไปแล้ว (กรุงเทพฯ เชียงใหม่ สงขลา ขอนแก่น และชลบุรี) รวมถึงมีการสัมภาษณ์หน่วยงาน บุคคลเกี่ยวข้องในสาขาเกษตร อุตสาหกรรม และบริการ ทั้งในประเทศและต่างประเทศ ก่อนที่จะนำร่างยุทธศาสตร์ดังกล่าว มารับฟังความคิดเห็นอีกครั้งหนึ่ง

*บทความนี้ตีพิมพ์ในนิตยสาร Advanced Business Magazine เรียบเรียงโดยนายธัช พรหมชัยวัฒนา และคณะ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของคณะทำงานโครงการการจัดทำยุทธศาสตร์สร้างความเข้มแข็งทางการค้า แผนงานจัดทำยุทธศาสตร์การค้าสินค้าเกษตร อุตสาหกรรม และบริการ โดยสำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า กระทรวงพาณิชย์ ร่วมด้วยศูนย์วิจัยและให้คำปรึกษา สถาบันบัณฑิตฯ ศศินทร์ แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หรือ Sasin Management Consulting (SMC)

